

НАПРЯМ 1. ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-599-3-1>

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Аксьонова Світлана Юріївна

*кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник,
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи Національної академії наук України*

У соціально-демографічних дослідженнях дедалі частіше «задоволеність життям у цілому» розглядається як одна з найважливіших характеристик, здатних впливати на поведінку особистості, а відтак й відображатись на соціально-демографічних процесах. Невипадковим є посилення наукового інтересу до встановлення взаємозв'язків між задоволеністю життям та станом окремих сфер життєдіяльності людини. Безперечно, об'єктивні показники такі як рівень добробуту (включаючи забезпеченість житлом та його комфортність), соціальний статус, зайнятість, безпека тощо впливають на відчуття задоволеності життям. Однак, високі значення об'єктивних показників (окремо чи разом) не здатні гарантувати високу оцінку задоволеності життям. Яскравим свідченням цієї тези стали результати дослідження зв'язків між об'єктивним життєвим статусом і суб'єктивною задоволеністю якістю життя, отриманих вченими Хунаньського медичного університету. Виявилось, що учасники з низьким рейтингом об'єктивного статусу (наприклад, люди похилого віку, сільські або з низьким рівнем освіти) могли мати відчутно вищий рейтинг суб'єктивної задоволеності життям [1]. Це дослідження, проведене наприкінці минулого тисячоліття, показало, що суб'єктивні відповіді здатні проявляти вплив факторів, котрі не можуть бути охоплені об'єктивними показниками. Подальші наукові розвідки у цьому напрямку на матеріалах різних країн неодноразово підтверджували цю думку.

Тривалий час вимірювання якості життя ґрунтувалось лише на об'єктивних економічних показниках. Прихильники цього підходу й досі звертають увагу на відносну легкість їх отримання, доступність більшості статистичних даних, необхідних для вимірювання якості життя, використання однакових методів обчислення, завдяки чому можна легко порівнювати різні території і групи населення тощо. Пошук нових шляхів вивчення якості життя викликав інтерес до характеристики «задоволеність життям» (загалом або окремою сферою), яку можна

отримати за допомогою соціологічних опитувань. Серед них увагу привертає Європейське опитування щодо якості життя (European Quality of Life Survey, EQLS), яке тривалий час слугувало «інструментом для моніторингу та аналізу якості життя» [2]. Окрім з'ясування об'єктивних параметрів, опитування включало суб'єктивні, такі як рівень щастя людей, наскільки вони задоволені своїм життям, як сприймають якість державних послуг та якість суспільства загалом. Завдяки певній регулярності проведення (2003, 2007, 2011 та 2016 рр.) EQLS уможливило відстеження як змін об'єктивних характеристик, так й їх суб'єктивного сприйняття. Загалом, середній по країнах ЄС показник задоволеності життям протягом 2007–2016 рр. залишався на відносно високому рівні – близько 7 (за 1–10-бальною шкалою). Однак, у 2016 р. порівняно з 2011 р. у деяких країнах показник дещо підвищився (наприклад, Угорщина, Естонія, Велика Британія), тоді як в інших відбулося зменшення (наприклад, Греція, Італія, Іспанія). Після десятирічної перерви, восени 2026 р., планується проведення п'ятого раунду EQLS в усіх 27 державах-членах ЄС. Кожне з проведених опитувань свідчило про беззаперечність для респондентів цінності сім'ї, прагнення сімейного щастя і гармонійних особистих стосунків, що відображалось й на оцінці задоволеності життям.

Запитання щодо задоволеності життям у цілому також входить до основного модулю міжнародного Європейського соціального дослідження (ESS) [3], яке проводиться кожні два роки у країнах Європи. Після тривалої перерви (Україна не брала участь у обстеженнях з 7 (2014 р.) по 10 (2020 р.) включно раунди ESS) з'явилась можливість проаналізувати настрої та оцінки українців, а також з'ясувати їх відмінності від відповідей, отриманих в інших європейських країнах. Не дивує, що Україна у 2023 р., на дев'ятий рік війни і другий рік її повномасштабної фази, опинилась на останньому місці за середнім балом, розрахованим за відповідями *«Враховуючи всі обставини, скажіть, будь ласка, наскільки Ви в цілому задоволені своїм життям на даний момент?»*. Причому, різниця між Україною і Болгарією, яка займала передостаннє місце, була в 1 бал (5,1 і 6,1 відповідно), а з країною-лідером – Швейцарією – аж 3 бали. У Швейцарії частка респондентів з високим рівнем задоволеності життям (8–10 балів) становила 76,5%, що у 3,4 рази перевищувало аналогічну частку в Україні. Втім, перевищення більше ніж втричі було не лише із Швейцарією, а й з Фінляндією, Нідерландами, Австрією, Швецією.

Цікавим виявилось й інше спостереження: в Україні оцінка «задоволеності життям у цілому» з віком зменшувалася (від 6,0 балів у респондентів у віці 15–24 роки до 4,7 – у опитаних старших ніж 55 роки), тоді як такий зв'язок був не повсюдним. Наприклад, у Швейцарії середні по вікових групах показники задоволеності життям виявились помітно

вищими у найстарших респондентів (65 років і старше) порівняно з студентською молоддю. Подібна ситуація була й у Швеції, щоправда у респондентів у віковому діапазоні 25–64 роки різниця між середніми балами по десятирічних групах була несуттєвою. А от зниження рівня «задоволеності життям у цілому» з віком можна було відстежити у Болгарії; перевищення рівня у 15–24-річних опитаних над таким у найстарших вікових групах також було в Італії, Португалії, Греції. Отже, для різних країн притаманні різні патерни зв'язку задоволеності життям і віку.

У дискурсах порушується тема мінливості характеристики «задоволеність життям», яка для окремої особистості може бути вельми чутливою до «збігу обставин». Однак, запитання щодо задоволеності життям у цілому входило до програм усіх проведених опитувань ESS. Варіація середнього балу (рівня) задоволеності життям за відповідями респондентів від раунду до раунду для переважної більшості країн-учасниць обстеження була несуттєвою. Так, у Швейцарії середній рівень був у межах 8,1–8,3 балів, у Фінляндії 8,0–8,1 балів, Нідерландах 7,6–7,9 балів. Країни, які мали низький рівень задоволеності життям, так і залишалися на нижчих позиціях при ранжуванні за величиною усередненого показника. Так, за результатами опитувань у 2004, 2006, 2008, 2010 роках Україна мала найнижчий рівень задоволеності життям (відповідно 4,5; 4,4; 4,2; 4,8 бали) і лише у 2012 р. піднялась на одну сходинку вверх, «обігнавши» Болгарію, яка традиційно займала передостаннє місце. Отже, на макрорівні зазначена характеристика здатна демонструвати певну стійкість.

Соціологічний моніторинг «Українське суспільство» примітний тривалою історією, адже проводиться з 1994 р., систематично вимірює соціальні показники, що відображають «складові суспільного життя», постійно розвиває свій інструментарій, та «є необхідною передумовою оцінки актуального стану і перспективи розвитку суспільства та окремих соціальних груп» [4]. У дослідженні 2024 р. були повторені запитання, які з'ясувалися у листопаді 2021 р. З огляду на дуже складну епідеміологічну ситуацію у 2021 р. цілком логічною є схожість результатів двох опитувань щодо задоволеності життям у населеному пункті, в якому мешкає респондент, задоволеності його роботою в цілому та становищем у суспільстві на момент опитування. Втім, хоча за суттю ці запитання близькі до питання про міру задоволеності життям у цілому, вони стосуються конкретної сфери життя (поселення, роботи, соціального визнання) і синтезують в собі аспекти, пов'язані саме із цією сферою. До того ж, при аналізі відповідей на те, якою мірою респондент задоволений чи ні життям у населеному пункті, де він перебуває, обов'язково є прив'язка до регіону і врахування ступеню небезпеки перебування у ньому, що може суттєво впливати на відповіді.

Загальна задоволеність життям, та, зокрема задоволеність життям у своєму населеному пункті, своїм становищем у суспільстві, роботою тощо пов'язані з психологічною стійкістю: в групі з високим рівнем психологічної стійкості задоволеність різними аспектами життя вище середнього балу по всіх позиціях [5].

Хоча деякі дослідники здебільшого схильні розглядати суб'єктивні показники, отримані у ході опитувань, швидше як додаткове джерело інформації для уточнення, перевірки або обґрунтування використання тих чи інших даних об'єктивного характеру, на нашу думку, «задоволеність життям у цілому» може бути самостійною характеристикою, оскільки вона здатна інтегрувати проявлені та не проявлені фактори впливу, ті, які легко можна оцінити, й ті, вимірювання яких є вкрай складною проблемою.

Список використаних джерел:

1. Li L., Young D., Wei H., Zhang Y., Zheng Y., Xiao S. et al. The relationship between objective life status and subjective life satisfaction with quality of life. *Behavioral Medicine*. 1998. Vol. 23 (4). P. 149–159. DOI: <https://doi.org/10.1080/08964289809596371>
2. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. (2026). European Quality of Life Survey Integrated Data File, 2003–2016. UK Data Service. SN: 7348. DOI: <http://doi.org/10.5255/UKDA-SN-7348-3>
3. European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC) (2026) ESS11 – integrated file, edition 4.1 [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. DOI: https://doi.org/10.21338/ess11e04_1
4. Українське Суспільство: моніторинг соціальних змін. Інститут соціології НАН України. URL: <https://isnasu.org.ua/monitoring/index.php>
5. Українське суспільство в умовах війни (2024). Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. Київ: Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.